

som kände vem och utbytte intressant information som kunde komma betraktaren till gagn på olika sätt. Detta förfarande, menar Dahlgren, avslöjar att albumet var att betrakta som ett socialt föremål. Tanken var att man skulle umgås med albumen som utgångspunkt. Idag, däremot, är formaten på våra – allt oftare digitala – bilder sådana att de uppmanar till enskilt betraktande i mobiltelefoner eller på läsplattor. Detta trots att våra samtida bilder i en annan mening är mer offentliga än de tidiga albumen.

Det som ger boken mervärde, är att det egentligen inte bara handlar om fotoalbumen. Istället hamnar fokus ganska snart på vad dessa album, som så tålmodigt byggdes upp och vårdades genom generationerna, kan avslöja om den tid i vilken de tillkom. Vid tiden för de första fotoalbumens tillkomst menade man sig kunna utläsa människans inre genom att studera dess yttre. Genom fotografiet avslöjades med andra ord en människas goda sidor, men också de dåliga. Ädelmod, godhet och givmildhet såväl som snålhet, kriminalitet och ondsinhet. Utsidan speglade insidan. På det sättet fungerade albumen som ett medium för visuell bildning. Här kunde människor med hjälp av fotoalbumen, detta ”galleri i fickformat”, öva upp sin förmåga att studera platser och personer, typer och individer, likheter och skillnader.

Denna kategoriseringsiver genomsyrade hela samhället. Ett tydligt exempel på detta är den brittiske antropologen Francis Galton och hans verk *Record of Family Faculties* och *Life History Albums*, båda utgivna på 1880-talet, där han pekade på vikten av att kartlägga individens arv och biologiska utveckling. Dessa skrifter tillkom inom det rashygieniska tänkandet och den sociala statistiken var av vikt för att visa på en god medborgares framväxt. Allt skulle antecknas, först av föräldrarna, för att framtiden skulle kunna förutses. Särskild vikt skulle läggas vid livets högtider, som födelsedagar, bröllop och begravningar, men även vid religiösa högtider. Dahlgren kopplar samman Galtons album med amatör- och familjealbumens framväxt och menar att i båda dessa fanns en vilja till att samla och förvalta och kanske också förklara barnens men också familjens liv. Fotoalbumen, menar Dahlgren, var ett tidstypiskt uttryck för de encyklopediska drömmarna som rådde under 1800-talets senare del. Att samla och att ordna, att förklara och förutse avslöjar hur 1800-talsmänniskorna förhållit sig inte bara till familjeporträtt utan också till omvärlden.

Dessa 1800-talsalbum skiljer sig från senare tiders album. Inte nog med att de tidiga albumen hade en bil-

dande funktion. Porträttfotografierna monterades på sidor i böcker – album – noga inbundna och ofta påkostade. Dahlgren pekar på att dessa fotografier ordnades efter gängse tankar om hierarki och samhällelig ordning och därmed också blir en bild av samhället i miniatyr. Innehållet i albumen, lika mycket som albumen i sig själva, berättar en historia om dåtidens föreställningar om makt, status och kön, men också om centrum och periferi likaväl som nation och omvärld. Dessa album, menar Dahlgren, hade snarare en prognostisk funktion, de skulle avslöja och förutsäga någonting om sin samtid, medan dagens album snarare ska fungera som ett bevis på redan skedd händelser, dvs. att dess funktion främst är nostalgisk och tillbakablickande.

Dahlgren menar också att de tidiga visitkortsfotografierna främst var till för privat bruk, både formatet och förvaringen av dem antyder detta. Naturligtvis är en avbildning, målad eller fotograferad, i sig en ofentlig handling och som sådan ingår tanken på att bli betraktad och kanske bedömd. Här hade jag gärna sett att Dahlgren också inkluderat de tänkta betraktarna i högre grad. Blicken på fotografierna i albumen är lika avslöjande som tanken bakom handen som ordnar fotografierna i albumen.

Anna Dahlgrens bok *Ett medium för visuell bildning* är ett lyckat försök att ge en mer nyanserad bild av fotoalbumen och deras historia. Genom att se albumen som en del av något större och samtidigt sätta in dem i en kontext som omfattar det omgivande samhällets kulturella yttringar och tekniska framsteg lyckas Dahlgren förflytta fokus från själva albumen till den kontext vari de tillkom.

Marie Steinrud, Stockholm

Den dolda kvinnomakten. 500 år på Skarhults slott. Alexandra von Schwerin (red.). Atlantis, Stockholm 2014. 192 s., ill. ISBN 978-91-7353-667-7.

En viss uppmärksamhet väckte boken *Den dolda kvinnomakten. 500 år på Skarhults slott* när den kom ut för ett par månader sedan, på internationella kvinnodagen. Kanske var det inte så mycket själva innehållet som diskuterades, utan mer utgångspunkterna bakom antologin. Det är redaktören och nuvarande slottsfrun på Skarhult, Alexandra von Schwerin, som i inledningen till antologin berättar om hur hon började undra över sina företrädare och deras liv. Till svar fick hon av his-

torikerna att ”ingen brukar fråga efter kvinnorna”. På många sätt är det detta antagande, att kvinnornas insatser och betydelse i historien skulle vara både nedtystade och utforskade, som de sju författarna tar spjörn mot när de ger sig i kast med att beskriva de kvinnoöden som utspelat sig på – och i vissa fall i närheten av – Skarhults slott i Eslövs kommun i Skåne. Och det är förstas det här påståendet som väckt en del debatt. Forskningen kring kvinnors levnadsvillkor, deras möjligheter och begränsningar i historisk tid är knappast ny, inte internationellt och inte i Sverige. Som inom många områden är det männen som dominerat, men det finns många goda exempel på forskare som ägnat sig åt att belysa kvinnorna och deras gärningar. Bland andra flera av författarna i antologin. Nej, kvinnorna i historien efterfrågas och efterforskas. Vad som sedan händer med den kunskapen och hur den tas emot, det kan diskuteras.

I antologin medverkar sju författare, alla viktiga forskare om historiska förhållanden på olika sätt. Boken är uppbyggd kring ett antal kvinnor, som på olika sätt varit viktiga för Skarhults slott, men det är historikern Dick Harrison som inleder med ett sorts bakgrundskapitel där han redogör för kvinnors levnadsbetingelser från medeltiden fram till nutid med syftet att visa att kvinnorna varit där, levt och arbetat sida vid sida med männen. Om den mäktiga Mette Rosenkrantz (o. 1533–1588) skriver historikern Peter Ullgren. Hon var en av sin tids rikaste adelskvinnor, och förstas danska eftersom Skåne vid den här tiden tillhörde just Danmark. Mette Rosenkrantz växte upp i Danmarks absolut ledande skikt och hade t.o.m. en tid Niels Hemmingsen, den senare så kända teologen och vetenskapsmannen, som lärare. Som blott 14-åring blev Mette Rosenkrantz förlovad med Steen Rosensparre till Skarholt (senare Skarhult) och när han stupade i slaget vid Svarteå tog hon över godset innan hon gifte om sig med den mäktige Peder Oxe. De stora egendomar som tillföll Mette Rosenkrantz, i synnerhet efter de båda makarnas respektive död, gjorde henne till en mycket mäktig och framstående kvinna. Från Mette Rosenkrantz tar historikern Svante Norrhem oss vidare till grevinnan Beata Elisabeth von Köningsmarck (1637–1723), som köpte in Skarhult för egna pengar och kom att besitta det i hela 62 år innan hon lämnade över till sin dotterdotterson, Erik Brahe, som vid sin mormors mors död var endast två år. Svante Norrhem visar att Beata Elisabeth von Köningsmarck var ett utmärkt exempel på hur en högadlig kvinna kunde agera på den politiska arenan i kraft av sin ställning. 1655 hade hon gift sig med greven Pontus De la Gardie (1630–1692)

men behöll mycket av sin självständighet, t.ex. tycks hennes och makens ekonomier ha skötts enskilt. Medan Elisabeth von Köningsmarcks förmögenhet blomstrade tvingades maken att låna pengar av sin syster för att finansiera sitt alkoholmissbruk.

Historikern och den tidigare museichefen på Skoklosters slott Carin Bergström skriver i sitt kapitel om Christina Charlotta – Stina – Piper (1734–1800), ett kapitel som i mångt och mycket baserar sig på hennes bok *Stina Piper. Grevinna i 1700-talets Sverige* från 2007. Hon var gift med den ovan nämnde Erik Brahe, som 1756 avrättades för sitt deltagande i försöket till statskupp samma år. Christina Charlotta Piper var gravid när maken dömdes och sonen Magnus Fredrik Brahe föddes en kort tid efter att domen vunnit laga kraft. Hon kom att ägna stor omsorg åt att förvalta sin styvson, Per Brahe, och sin sons arv efter maken. Den enda etnologen i sammanhanget, Angela Rundquist, ägnar sitt kapitel åt Martina Törngren (1789–1875). Martina Törngren är för eftervärlden mer känd under sitt namn som gift, von Schwerin. Som 15-åring ingick hon äktenskap med friherren och hovstallmästaren Werner Gottlob von Schwerin. Martina von Schwerin kom från en mycket förmögen släkt och ansågs allmänt vara en ”guldhöna”, dvs. enda arvingen till en stor förmögenhet. Fadern var direktör i Ostindiska kompaniet. Äktenskapet med Werner Gottlob von Schwerin var olyckligt och Martina von Schwerin ägnade sig med all energi åt boklig bildning. Hennes kontakter med kulturpersonligheter under sin tid gjorde henne berömd, inte minst för eftervärlden. Hennes brevväxlingar med bl.a. Carl Gustaf von Brinkman och Esaias Tegnér är kända och Martina von Schwerin har varit föremål för många studier, t.ex. av Ingrid Elam som 2004 gav ut en bok om henne. Martina von Schwerins sonson, Hugold von Schwerin, var akademiskt sinnad och ägnade sig med liv och lust åt geografi och statskunskap och blev så småningom professor. Det var i lärdomsstaden Lund han träffade Maria Kaunitz, uppapperska på Järnvägshotellet. Förbindelsen sågs som en mesallians av hans familj, men Hugold von Schwerin gav inte vika och 1901 gifte de sig, och deras dotter Ebba – född utom äktenskapet – blev därmed legitimerad som äkta, som det hette. Fem år senare föddes den efterlängtdade sonen, Hans, och den manliga linjen på Skarhults slott var äntligen säkrad. När Hugold von Schwerin avled, placerades sonen på Skarhult för att få en passande uppfostran. Han i sin tur gifte sig med en av de driftiga kvinnor som författarna velat lyfta fram. I historikern Eva Helen Ulvros kapitel

är det just Hans von Schwerins hustru, Margaretha von Schwerin, som står i centrum. Hon grundade en hushållsskola på Skarhult, som blomstrade fram till slutet av 1950-talet, då den lades ned efter makarnas skilsmässa. Med Margaretha von Schwerin har vi färdats in i vår egen tid och redaktören, Alexandra von Schwerin, avslutar boken med ett kapitel om dagens slottsfruar, som ska knyta samman de levnadsöden som beskrivs i boken med dagens, moderna, kvinnor.

Författarna till antologin är en rad framstående forskare, som alla på något sätt forskat om kvinnors levnadsöden, om deras situation och möjligheter i historisk tid. Syftet med de olika kapitlen är klart: kvinnornas roll var betydligt mer än bara en hemmafru. Och med ”hemmafru” avses förstås en husfru som ägnade sig åt vad vi idag anser vara kvinnliga sysslor. De framstående kvinnor som beskrivs i boken var ju i en bemärkelse hemmafruar – de hade inga avlönade arbeten utanför hemmet – men det är ju å andra sidan ett traditionellt manligt sätt att beskriva det arbete som krävs för att sköta hem, hushåll och gods. Flera av Skarhults kvinnor har figurerat i andra studier, några har jag nämnt här ovan, och det gör att påståendet om att ingen frågat efter kvinnorna skaver än mer.

Det är förstas Skarhults slott som står i centrum för antologin och fungerar som en sorts scen där livet gestaltas och utspelar sig. Dick Harrison är den enda av författarna som egentligen inte alls talar om Skarhult, utan koncentrerar sig på att synliggöra de mäktiga kvinnor som funnits i historien men vars gärningar på olika sätt tystats. Poängen här är att visa att vår samtida blick på historiska skeenden säger mer om oss än något annat. Och visst är det så, att vår kultur till viss del påverkar hur vi tolkar och förstår en annan. Samtidigt finns det likheter som gör att kopplingarna mellan då och nu blir tydliga, synen på hierarkier, på kön, på hög och låg, på ung och gammal – för att ta några exempel. I *Den dolda kvinnomakten* figurerar främst kvinnor ur de högre stånden, från högadliga miljöer som besatt både kulturell och ekonomiskt makt, men ståndstillhörighetens möjligheter och begränsningar diskuteras inte i någon större utsträckning i någon av artiklarna. Flera av kvinnorna var bildade och utbildade. De rörde sig i kretsar som ytterst få hade tillträde till och deras privilegierade ställning möjliggjorde kanske en större frihet än för andra kvinnor.

Även om det är Skarhults slott som är bokens huvudsakliga scen, är det inte den enda. Flera av kvinnorna som beskrivs i boken hade egentligen en ganska lös

koppling till slottet. Mette Rosenkrantz, som visserligen byggde till slottet på olika sätt, bodde knappast där hela tiden och detsamma kan sägas gälla för flera av de andra kvinnorna. Det högadliga hushållet var ett flyttande hushåll. Martina von Schwerin bodde inte heller hon på slottet. Hennes sonson var visserligen född på Skarhult, men som vuxen bodde han i Lund. Istället framkommer det att ägarna ofta använde sig av egendomen Skarhult som ett skaffereri. Mängder av mat sändes från Skåne till ägarnas hushåll i rikets huvudstad. Stina Piper fick textilier som linne och blaggarn skickade från Skåne till Stockholm. Frågan är i vilken grad dessa kvinnor faktiskt påverkade Skarhult? Eller deras män, för den delen.

Även om det är en imponerande samling kvinnor som lyfts fram och vars liv beskrivs, finns det andra kvinnoöden som på många sätt stått närmare Skarhult men som inte närmare belyses i boken. Främst tänker jag på Martina von Schwerins sondöttrar, Elysabeth och Richissa, som styrde Skarhult med järnhand och som vägrade acceptera broderns förhållande med Maria Kaunitz.

Artiklarna i *Den dolda kvinnomakten* är läsvärda och engagerat skrivna, med en bredare publik i åtanke. Det är en lättillgänglig kvinnohistoria som återges i boken, vars motto ”kvinnor kan – också!” går som en röd tråd genom hela framställningen. Boken är illustrerad med flertalet fotografier, både av målningar och av Skarhult och dess ägare idag. Mest fångad blir jag av de olika illustrationerna av Skarhult. Det är ett stycke nordisk historia i allmänhet och skånsk historia i synnerhet som belyses genom de olika kvinnoöden som står i centrum. Genom de olika ägarlängderna har huset, slottet, stått kvar, förändrats, anpassats och utvecklats för att passa de olika ägarnas intressen – och ointressen – genom de fem hundra år som boken spänner över.

Marie Steinrud, Stockholm

Göran Ulväng, Sofia Murhem och Kristina Lilja: *Den glömda konsumtionen. Auktionshandel i Sverige under 1700- och 1800-talen*. Gidlunds, Möklinta 2013. 201 s., ill. ISBN 978-91-7844-832-6.

Ovanstående arbete är ett resultat av ett projekt, som genomfördes vid Ekonomisk-historiska institutionen i Uppsala mellan 2005 och 2009. Boken omfattar sju kapitel. Sofia Murhem ansvarar både för det inledande